

t. o. m. kollektivavtal påminner i hög grad om motsvarande »kapitalistiska« begrepp, även om de naturligtvis får ett helt annat innehåll under socialistiska produktionsförhållanden. I enlighet med socialistiska principerna bör den som »inte utför arbete, inte heller äta« och i klarare ordalag: Ingen får försörja sig genom arbetskraftutsugning. Var och en bör alltså utföra arbete men var, i vilken bransch och inom vilket företag, får varje arbetare själv avgöra genom att ingå ett arbetsavtal. Företagen har inte rätt att enligt godtycke vägra ingå ett arbetsavtal om företaget vid saklig bedömning befinns vara i behov av den arbetssökandes arbetskraft. Arbetstagarna åtnjuter även rätt att fritt uppsäga sig från sin arbetsplats; uppsägningstiden är i allmänhet 14 dagar. Arbetsgivaren kan däremot endast uppsäga arbetsförhållandet på i lagen noga angivne grunder. Arbetstagares uppsägningsskydd och skydd mot s. k. förflyttningar i arbetet är också i övrigt mer effektivt än i de kapitalistiska länderna eftersom det i Sovjetunionen är möjligt att återupprätta arbetsförhållandet vid olaglig uppsägning.

Fackföreningsrörelsens rättigheter förefaller i jämförelse med vad som är fallet i västländerna vara verkligt betydelsefulla, rentav avundsvärda, såväl i teorin som i praktiken. De omfattande möjligheterna till inflytande och påverkan grundar sig på det faktum att den grundläggande antagonistiska konflikten mellan arbetsgivare och arbetstagare, som beror på arbetskraftens utsugning, har upphävts. Av denna orsak ålägger man även öppet arbetstagarna förpliktelser och sanktionerar brott mot dessa. Ett konsekvent drag i lagstiftningen är dock att arbetstagarnas förmån ställts i första rummet. På flere olika ställen i boken poängterar man att betydelsen av rättsliga regler och kollektivavtal, av arbetarnas inflytande på lokalnivå och av information och utbildning hela tiden ökar p. g. a. Sovjetunionens strävan till en fortsatt och jämn ekonomisk utveckling. T. ex. lönesystemen är föremål för ett fortgående intresse.

Sowjetisches Arbeitsrecht är en lärobok, vars innehåll man lätt tillägnar sig. Detta beror på bokens pedagogiska framställning; den katalogartade uppräkningsen av väsentliga punkter och en noggrann definition av använda begrepp underlättar inte endast läsningen, utan innebär antagligen att boken är väl lämpad som handbok inom det sovjetiska arbetslivet. Den kunskap boken ger om konkreta lösningsmodeller i arbetsrättsliga frågor ger även, och har de facto redan gett, den västeuropeiska fackföreningsrörelsen impulser för uppställandet av reformkrav med avseende på det egna arbetsrättsliga systemet.

Arjo Suonperä

»KRITISK JUSS« redigeret af Anders Bratholm og Nils Kristian Sundby, Pax Forlag, Oslo, 1976.

Den bog, der her kort skal omtales, udspringer af den øgede aktivitet og den stigende organisering af kritiske jurister i Norge. Aktiviteterne består bl. a. i alternativ retshjælp (»juss-buss«), dannelsen af en retspolitisk forening og udgivelsen af et tidsskrift, hefte for kritisk juss. Det er karakteristisk for bevægelsen, at den ikke har lagt sig fast på nogen fælles teoretisk opfattelse af retten og således omfatter enhver, der af den ene eller den anden grund er kritisk over for de gældende retsforhold. Det er således ikke nogen marxistisk bevægelse, og det er ej heller nogen marxistisk bog.

Bogen består af en række essays, der behandler vidt forskellige problemstillinger. Der er ikke nogen fælles teori, der binder artiklerne sammen. En egentlig anmeldelse er således nærmest umulig, men jeg vil i stedet for knytte nogle bemærkninger til de enkelte essays, der rejser en række vigtige problemer, der også har aktualitet i den danske debat.

Bogen starter med en indledning af Sundby (s. 9-18). I denne redegøres der ganske kort for bevægelsen og det angives, at det teoretiske grundsyn stemmer med det, der fremlægges i bogens sidste essay af Lars D. Eriksson: Kritisk rettsteori som ideologikritikk (s. 202-212). Det vil derfor være rimeligt her at starte med dette. Det centrale begreb er interesse, idet denne retsteori knytter an til en kritik af de interesser, som forskellige retsregler varetager. Teoretisk hentes inspiration i Marx' ungdomsskrifter, idet kapitallogikken afvises som økonomistisk. Dette er i og for sig ikke ganske ukorrekt, men den ideologikritiske teori, således som den her fremstilles, ender i en form for voluntarisme, idet den ikke undersøger de materielle betingelser for bestemte retsforholds eksistens og dermed tenderer mod at opbygge illusioner om mulighederne for at ændre retten. Teorien er rets- og ikke samfundsorienteret.

Det er ligeledes et karakteristisk træk, at især rettens tilslørende funktion bliver betonet. (ideologi = falsk bevidsthed). Dette er essensen i Torstein Eckhoffs indlæg om Juss og politikk. (s. 18-60). Retten betragtes som en form for fiktion, idet den maskerer de egentlige magtforhold. Denne opfattelse hænger sammen med, at ret bliver betragtet som et rent statsligt middel. Interesseaspektet er langt fra uden betydning, men det giver et falskt (ideologisk) billede, når de tilgrundliggende materielle forhold ikke er medtænkte. I Eckhoffs indlæg er perspektivet begrænset til, at man ikke kan adskille jura og politik, hvilket i og for sig er trivielt, også i forhold til borgerlig

retsvidenskab, der »blot« ikke tager nogen konsekvenser af standpunktet.

Bogens mest læseværdige essay er skrevet af Vilhelm Aubert, Om klasselovgivning. (s. 61-89). Ved hjælp af eksempler, der hentes primært fra straffe- og formueretten, vises hvorledes forskellige retsregler udøver klassefunktioner. Dette gælder også for retsregler, der tilsyneladende er klasseneutrale. Aubert beskæftiger sig udelukkende med reglernes funktioner og omtaler ikke deres genese. Som kritik må det særlig fremhæves, at begrebet klasse er udefineret og nærmest sættes identisk med særinteresse. Det er ligeledes diskutabelt, at konklusionen er, at klassefunktionerne kan ophæves ved ændring af privatretten fremfor alene offentligretlige ændringer. Tendensen til idealistisk voluntarisme spores således også her.

Uanset hvilken teoretisk opfattelse man måtte indtage er det et fællestræk for kritiske jurister, at de stiller sig på de undertrykte gruppers side. To indlæg i bogen angår to af disse grupper, kvinderne og børnene.

Tove Stang Dahl, Kjersti Graver, Anne Hellum og Anne Robberstad behandler i Likhet og urett (s. 89-127) et forslag til lov om ligestilling mellem kønnene, der iøvrigt nu er vedtaget. Artiklens problem er hvorledes man ad lovgivningsvejen kan bekæmpe diskriminationen af kvinder. Artiklens pointe er, at det, der behøves, ikke er nogen ligestillingslov, men derimod en lov mod kvindediskrimination. Dette begrundes i, at kvinden i de forskellige samfundsforhold er den undertrykte, hvorfor det er nødvendigt først via lovgivningen at forfordle hende og ikke gennem en ligestillingslov også at fjerne de få fordele, som kvinderne for øjeblikket har. Man må behandle ulige for at få lighed, hvilket i almindelighed også er Marx' standpunkt i Kritik af Gothaprogrammet (»MEUS« p. 17). Men Marx fremsætter sit standpunkt i relation til overgangssamfundet. En privilegie Lovgivning svarer ikke til den kapitalistiske retsform, der er den almene formelt interesseneutrale. Uanset man kan tilslutte sig det indtagne standpunkt savner man også her en redegørelse for de materielle forudsætninger. Men artiklen er anbefalelsesværdig, fordi den trods den nævnte mangel er et eksempel på lovkritik fra en undertrykt gruppe i samfundet.

Anders Bratholm behandler i Barns rettigheter og retssikkerhet (s. 128-146) børnenes retsløse stilling. Ud fra en kritik af den nu eksisterende mangelfulde lovgivning stilles der en række retspolitiske forslag, f. eks. en organiseret tilsynsmyndighed med forældre, lokale organer, der kunne mægle i konflikter børn/forældre og endelig en børneombudsmand, der kunne varetage børnenes interesser centralt.

Denne artikel befinder sig helt inden for det eksisterende retssystemets rammer.

Det er for mange progressive jurister i dag et brændende spørgsmål, hvorledes man som jurist kan udøve en systemkritisk funktion. Dette problem behandles i to artikler, Thomas Mathiesen: Kan juristen arbejde progressivt? (s. 147-155) og Ole Jakob Bae: Progressiv advokatvirksomhed – en illusion? (s. 156-172). I begge artikler bliver det antaget, at retten er afhængig af de herskende magtstrukturer og de stærkeste interesser, hvorfor juristen ikke i almindelighed i sit arbejde kan fungere progressivt. »Juristene som yrkesgruppe er dømt til å fungere på det beståendes premisser.« (s. 160). Men medens Mathiesen indskrænker sig til at anvise juristen en funktion i fritiden, hvor han/hun kan anvende sin jura mod systemet, kan advokaten efter Bae i visse tilfælde i sit arbejde være progressiv. Dette kan han dels ved valg af klienter og opgaver dels ved i konkrete sager at afsløre systemet. Da advokaten ikke er underlagt nogen hierarkisk struktur står han naturligvis friere, men det er efter min opfattelse en mangel ved begge artikler, at de dels ikke diskuterer hvorvidt juristen kan udnytte de samfundsmæssige modsigelser, dels ikke drøfter den bevidsthedsmæssige fare ved at anvende juraen, faren for reformisme eller illusioner om systemets rigtighed (der er blot mangler, der skal rettes). Det sidste nævnes kort af Bae, men diskuteres ikke tilstrækkeligt. Begge artikler må dog anbefales, da de rejser problemer, som det er nødvendigt for enhver kritisk jurist at tage stilling til.

Bogens to resterende artikler, Ståle Eskeland: Juridisk aksjonsforskning (s. 173-181) og Jon Elster: Marx om forbrytelse og rettsvesen (s. 182-201) skal ikke omtales nærmere. Elsters artikel, der jo umiddelbart lyder spændende, er stort set en marxologisk kommentar til forskellige udtalelser af Marx. Udvalget af tekster siges at være fuldstændigt, hvilket jeg ikke er i stand til at bedømme rigtigheden af. Her omtales forholdet til de kapitalistiske ejendomsforhold, men dette har som nævnt ikke sat sit præg på resten af bogen i synderligt omfang.

Om bogens form kan bemærkes, at den er vel og let skrevet. Det er ikke en vanskelig bog at læse. Som det fremgår af ovenstående rejser den en række vigtige problemstillinger. Man kan være uenig i måden disse behandles, men bogen er velegnet som inspiration til videre arbejde. Den er ligeledes velegnet for »begyndere« som en indfaldsvinkel til en del af den kritiske retsteoris problemer, der for en dels vedkommende også er den marxistiske retsteoris. Bogen kan således anbefales.

Peter Blume